

UDK 316.73:316.752

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 10. 08. 2007.
Prihvaćeno: 10. 09. 2007.

RAZNOLIKOST KULTURA KAO VRIJEDNOST

Ivan Cifrić

Odsjek za sociologiju
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, 10 000 Zagreb
e-mail: icifric@ffzg.hr

Sažetak

U članku se iznose rezultati percepcije o poželjnosti opstanka raznolikih kultura. Pitanje o raznolikosti nadilazi aktualnost teme i seže u antropološke aspekte ljudske vrste i njezine perspektive. Autor problematizira nekoliko pitanja o homogenizaciji i raznolikosti kultura ističući da su u doba globalizacije prisutne dvije tendencije: s jedne strane proces civilizacijskog homogeniziranja koji vodi u imperijalnu hegemoniju jednog modela oslonjenog na vojni sektor i globalno širenje proizvoda kulturne industrije putem masovnih medija, a s druge strane postoje otpori nestanku raznolikosti kultura u svijetu. Raznolikost kultura sadrži u sebi različita kulturno-povijesna iskustva koja mogu pridonijeti nastanku paralelnih razvojnih tijekova.

Rad analizira rezultate empirijskog istraživanja na prigodnom uzorku (2007; N=189) na Akademiji likovnih umjetnosti, Fakultetu strojarstva i brodogradnje i Filozofskom fakultetu). Primijenjene su tehnike univarijatne, bivarijatne (korelacije) i multivarijatne analize (komponentna analiza uz GK kriterij i analiza varijance). Rezultati su pokazali da velika većina ispitanika (87% do 96%) podržava raznolikost kultura u svijetu, a isto toliko ih ne prihvaća ideju da u svijetu postoji samo „jedna kultura”. Na instrumentu su utvrđena tri faktora, nazvana „Prihvaćanje raznolikosti kultura”, „Prihvaćanje moderne kulture” i „Kulture bez perspektiva”. Analiza varijance na varijablama i faktorima utvrdila je značajne razlike između skupina s obzirom na obilježja ispitanika.

Značajno veću sklonost prema raznolikosti kultura pokazuju ispitanici ženskog spola, studenti/ce Filozofskog fakulteta, religiozni i lijevo orijentirani ispitanici. Na većem broju varijabli nisu utvrđene statistički značajne razlike.

Ključne riječi: globalna društvenost, kulturna entropija, kulturni imperijalizam, moderna kultura, primitivna kultura, raznolikost kultura, tradicija

1. UVODNO

S globalizacijskim tendencijama povećan je interes za probleme raznolikosti kultura, kulturne dominacije i homogenizacije te kulturnog imperijalizma (Smandych, 2005)¹ a s njima i interes za empirijska sociološka istraživanja. Pitanje raznolikosti kultura nije

¹ Članak je napisan u sklopu projekta „Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Sociokulturne integracije i razvoj” (130-1301180-0915).

tek aktualno pitanje znanosti ili politike, nego je postalo jedno od veoma važnih pitanja perspektive suvremenog čovječanstva, iako ga se često tako ne doživljava. Neki njegovi aspekti razmatraju se u kontekstu kulturne dominacije i postkolonijalnih teorija, uključujući i kritiku američke svjetske hegemonijske politike (Chomsky, 2004; Ziegler, 2003). Raznolikost kultura dotiče dva važna pitanja o odnosima između kultura². Jedno je proces *homogenizacije* kulture a drugo nastajanje *monokulture* (hegemonije), odnosno jedne jedine kulture (civilizacije) čovječanstva. Postojanje različitih kultura u svijetu ne znači da su sve unutar sebe homogene. Kultura može biti više ili manje homogena, ovisno o snazi simbola koji ih povezuju njene pripadnike. Homogenost, moguća i potrebna društvu na jednoj razini, ne isključuje heterogenost na nižoj razini, što znači da se međusobno ne moraju nužno isključivati. To je, primjerice, pokazao Durkheim (1982) istražujući religioznost primitivnih naroda. Društvo prihvaća iste simbole ili vjeruje u iste „glavne” bogove koji ga drže na okupu, ali pojedine skupine imaju svoje simbole i bogove po kojima praktično žive. Nešto je drugačije s idejom napretka koja kao „napredci” (Wehrspaun i Wehrspaun, 2002) neposredno ulazi u praktični život i uništava sve druge „bogove”. Drugo pitanje odnosi se na mogućnost postojanja jedne jedine kulture (civilizacije) čovječanstva. Držimo da su u perspektivi moguće dvije solucije (što pokazuju tendencije formiranja civilizacijskog kulturnog jezgra (*cultural core*) i kulturnog imperijalizma): da se oblikuje razina „globalne društvenosti” u koja će sadržavati različitim kulturama zajedničko kulturno jezgro, ali uz postojanje različitih kultura i njihovih razvojnih solucija unutar takve svjetske civilizacije, ili da se formira jedna civilizacija kao totalitarno društvo, neki oblik tehnički razvijenog društva kao novog svjetskog imperija koji će isključivati svaku raznolikost kultura. No, to su samo razmišljanja o kojima je riječ u ovom članku.

Pitanje raznolikosti u modernom društvu postavilo se s problemom kulturnih, rasnih i etničkih *konflikata*, ponajprije u američkom društvu (SAD). Odgovor društva na unutarnje probleme bio je *multikulturalizam* (Mesić, 2006), tj. smanjenje isključivosti a povećanje tolerancije i snošljivosti između kulturnih različitosti u društvu i mita o „melting potu” (Gelfert, 2002):22-24) koji jamči jedinstvo i homogenost društva. Europa je na problem kulturnih i nacionalnih konflikata reagirala s aktualiziranjem vrijednosti iz povijesti koje jamče stabilnost, homogenost i identitet nacionalne zajednice. Danas se u Europi i drugačije razmišlja, naročito u prihvaćanju religijskih elemenata kao kulturnih korijena EU. Možda i njoj slijedi „europski melting pot”.

Problem kulturne raznolikosti postojao i mnogo ranije – od kolonijalnog razdoblja do danas – ali se nije uvažavao zbog narcisoidnosti „zapadnog svijeta” i eksploatacije Trećeg svijeta. U europskoj i svjetskoj povijesti o njemu se može govoriti u vrijeme velikih civilizacija i imperija, doduše ne baš na isti način kao danas ali u načelu on je prisutan u

---

2 Pod kulturom, najkraće rečeno, ovdje mislimo na strukture (ljudske tvorevine) koji se odnose na materijalni, socijalni i duhovni aspekt (Gavazzi, 1991:14) koji po J. Stewardu tvore kulturno jezgro - cultural core (Steward, 1972:37) i u svakoj epohi se mogu identificirati kao „infrastruktura”, „struktura” i „superstruktura” (Steiner, 1992:209).

europskoj i svjetskoj povijesti. Raznolikost kultura nije fenomen koji se odražava samo na socijalnom, političkom ili kulturnom planu, a rješava na (unutarnjoj i međunarodnoj) političkoj razini. On seže i mnogo dublje u neke antropološke aspekte čovjekovih perspektiva. Tek s ugrožavanjem okoliša i pogoršanjem ekoloških uvjeta života na Zemlji, pitanje odnosa kulture prema budućnosti postaje važno pitanje oblikovanja alternativa razvoja. Jer, jednosmjerni, linearni razvoj kakav je dosad uvjetovao neoliberalni kapitalizam, pokazao je neke ozbiljne manjkavosti a njegova kritika ukazala je na mogućnost razvojne „razlike”, tj. višesmjernih razvoja čovječanstva koji ne moraju udovoljavati današnjim razvojnim standardima, iako se istodobno zbivaju u „komprimiranom vremenu”. Različite kulture postoje istodobno jedna pored druge ali ne pripadaju istom povijesnom stupnju razvoja. Neka civilizacijska postignuća koristi gotovo svaka od njih. U tom kontekstu nezaobilazno je pitanje opstanka raznolikosti kultura u svijetu kao mogućnosti primjene nekih iskustava iz kulturnih tradicija shvaćenih kao postignuti napreci.

Još jedan aspekt, koji samo markiramo konteksta radi, povezan je s pitanjem opstanka raznolikih kultura u svijetu. To je održanje biološke raznolikosti (raznolikosti vrsta, genetske raznolikosti i raznolikosti ekosustava). Jer na raznolikim prirodnim uvjetima u čovjekovoj povijesti nastale su i raznolike kulture i civilizacije. Okoliš im je bio ključna pretpostavka opstanka (German, 2005:111). Da li je to i danas? Taj aspekt zahtijeva zasebno razmatranje.

U članku se analiziraju i prikazuju rezultati empirijskog istraživanja mišljenja studenata/ica o raznolikosti kultura. O kulturnoj raznolikosti³ se može govoriti na razini društva ali i na razini svijeta. Teško se može braniti ideja kulturne raznolikosti – multikulturalizma unutar društva a istodobno ne i između kultura (društava), baš kao što se teško može biti uvjerljiv na razini teorijskog razmatranja i zalaganja za održanje raznolikosti kultura a ne i na razini prakse. Uvjerljivosti ideje o kulturnoj raznolikosti, odnosno raznolikosti kultura – multikulturalizmu, uključuje oboje. Zastupa li se ideja raznolikosti i raznolikosti kao poželjnoj vrijednosti, postavlja se nekoliko pitanja. Zašto je raznolikost kultura poželjna vrijednost i zašto ju treba očuvati? Možda iskustva različitih kultura sadrže novo optimistično osvježenje nasuprot „kulturnom pesimizmu” zapadnih društava (Katunarić, 2006). Zašto ne bi bilo prihvatljivo postojanje samo jedne kulture homo sapiensa, a ne brojnih kultura? Ne vodi li tendencija globalizacije glede kulturne raznolikosti dugoročno upravo u smjeru nametanja hegemonije jednog modela i oblikovanja samo jedne civilizacije po logici: *biotička entropija* – *kulturna entropija*, ili pak današnje iskustvo nedemokratskog svjetskog poretka i slabog intelektualnog otpora pokazuje mo-

---

3 Ovdje bismo ukazali na moguće diferencirano shvaćanje pojmova kulturna raznolikost i raznolikost kultura, iako se uglavnom koriste u istom značenju. Termin „kulturna raznolikost” manje je precizan pojam a odnosi se u načelu na sve kulturne različitosti na bilo kojoj razini: na razini svijeta ili unutar nekog društva (kulture). „Raznolikost kultura” precizniji je pojam a odnosi se na prepoznatljivost svake kulture koja ima svoje kulturno biće, ima svoj (esencijalni) identitet. Češća je uporaba za svjetsku razinu. U oba su sadržana etička načela tolerancije, suživota u razlikama, kulturna razmjena itd. Oba se odnose na kulturne, religijske i nacionalne zajednice; multikulturalizam, iako nije homogeno stajalište i normirana praktična politika, odnosi se na oba pojma.

gućnost postojanja istodobno više razvojnih perspektiva po logici raznolikih kulturnih iskustava? Čovječanstvo je danas na velikoj kušnji o tim pitanjima.

To nas je ponukalo na empirijsko istraživanje percepcije raznolikosti kultura na razini općeg pitanja, a ne na razini različitih socijalnih skupina (etničkih, religijskih, kulturnih) niti na razini percepcije položaja i statusa tih skupina u društvu.

2. KONCEPTUALNE NAZNAKE ZA ODREDNICE O RAZNOLIKOSTI KULTURA

Istraživanje homogenizacije i raznolikosti kultura veoma je zahtjevno pitanje i seže u poznavanje rezultata niza različitih znanstvenih disciplina. Takvom zahtjevu nije jednostavno udovoljiti, pa smo se odlučili postaviti nekoliko pitanja zanimljivih za ovu temu iz kojih proizlazi konceptualni sklop instrumenta za istraživanja, te ih kratko komentirati, vjerujući da tako u nas potičemo diskurs o kulturnoj raznolikosti.

1. Prvo pitanje koje se može postaviti je *treba li održati raznolikost kultura u svijetu?* Pristalice kritike homogenizacije kultura i njezinih posljedica bez dvojbe bi pozitivno odgovorili na ovo pitanje. Vjerujem da su rijetki oni koji bi se otvoreno suprotstavili ovakvom mišljenju, jer je raznolikost postala aktualna i legitimna vrednota modernog društva. To ne znači da bi se i praktično založili za održanje raznolikosti kultura. Između deklariranja i praktične potpore često je velika razlika. Očuvanje raznolikosti ne bi smjelo biti motivirano interesom za egzotičnim užicima, iako je baš on uvelike prisutan kod mnogih u modernim društvima, ali niti alibi za kulturni konzervativizam.

Raznolikost kultura posljedica je „kulturne eksplozije” koja se zbivala u razdoblju neolita i nakon njega. Na različitim Zemljinim prostorima nastale su različite kulture i religije koje su prolazile svoj povijesni put prilagodbe izvanjskim utjecajima drugih kultura ali i očuvanja identiteta. Neke su nestale, a neke su održale svoje „kulturno jezgro” – *cultural core* (Steward, 1972:37) do danas s manjim ili većim mijenama nekih kulturnih elemenata, ali i mijenama prirodnih okolnosti u kojima obitavaju. U različitim prirodnim okolišima nastale su različite kulture – na prirodnoj raznolikosti, raznolikost kultura. Pod utjecajem kulture mijenjao se okoliš, od prirodnog je nastajao kulturni okoliš. Kultura se također mijenjala: s jedne strane pod (manjim ili većim) utjecajem „kulturnih kontakata” s drugim kulturama ali i svojom unutarnjom logikom i snagom društva u vlastitom samooblikovanju, a s druge strane, ona se adaptirala na promijenjeni okoliš. Raznolikost kultura mogla se održati nekoliko tisućljeća zahvaljujući raznolikim ekološkim uvjetima u kojima je kultura interpretirala svoj odnos prema prirodi. Pa i danas, ako se održe raznoliki okoliši, održat će se raznolikost kultura, poglavito autohtonih⁴. Taj stav načelno

---

⁴ Time ne zastupamo „ekološki determinizam” kakav se razvio počevši od njegova osnivača u etnologiji i antropologiji Friedricha Ratzela (1844-1904).

stoji iako su se danas promijenile neke okolnosti u oba područja pa njihov odnos zahtijeva novu kulturnu interpretaciju.

Pitanje o raznolikosti kultura može se postaviti kao pitanje o raznolikosti okoliša – treba li zaštititi i održati *biološku raznolikost*? Naime, zaštita okoliša nije u fokusu čovjekova interesa samo radi raznolikosti okoliša, nego i radi zaštite raznolikosti kultura. Zaštita kulturne raznolikosti (poglavito autohtone kulture) i zaštita raznolikosti okoliša (i poglavito biološka raznolikost) dva su povezana aspekta u kulturnoj povijesti, ali ne više uzročno-posljedičnom logikom kao u doba neolita i predmodernog doba, nego civilizacijskom logikom, logikom modernih tehnologija koje s globalizacijom izazivaju u njima ireverzibilne promjene.

2. Ponekad se spekulira o tome *da li je raznolikost kultura „opterećenje” za čovječanstvo ili je njegovo „bogatstvo”*? Katkada se nerazvijena društva i raznolikost kultura asocijativno povezuju s pomanjkanjem racionalnosti, produktivnosti i rentabilnosti. Ta obilježja karakteristična su za moderno društvo, poglavito kada se primjenjuju na biotičku ekumenu. Procjenjuje se da li je rentabilno proizvoditi neku poljoprivrednu kulturu, ako se u proizvodnji neke druge kulture može više zaraditi. To se odnosi i na biljne i životinjske vrste kao i ekosustave. Neke sustave racionalno je održati i zaštititi jer se od njih može također imati ekonomske (financijske) koristi. Primjerice, zarada u turističkoj ponudi. Rentabilnost ulaganja utječe na ocjenu racionalnosti postupaka. Međutim, odnos prema biološkoj raznolikosti ne može se mjeriti samo ekonomskim (financijskim mjerilima). Prirodna područja imaju svoju ekološku i estetsku vrijednost (Cifrić, 2002:197-214). Raznolikost vrsta omogućava široku bazu kombinacija u nastanku novih vrsta ili podvrsta i štiti prirodnu evoluciju.

Biotički svijet, bogat biljnim vrstama čovjeku nepoznatih svojstava, nije u fokusu neke socijalne zajednice ili društva sve dok se ne utvrdi njihova praktična upotrebljivost. Sve do tog trenutka one su „korov” i obično ne privlači čovjekovu pozornost. Pojedine vrste (biljaka, ptica i životinja) uživaju čovjekovu zaštitu jer mu koriste pa je racionalno iz vrta, njive ili vinograda odstraniti sve druge biljke osim one koja se uzgaja. Fizičko uklanjanje „korova” iz „vrta” postalo je u doba monokulture neselektivno uništavanje biološke raznolikosti.

Slična logika se može primijeniti i na nerazvijena društva, odnosno kulture. Ako od njih nema koristi, ako su to, dakle, *nerentabilni narodi* (Dieter, 2006:13) zašto bi se u njih ulagalo i održavalo ih na životu? Očekuje se da svako ulaganje bude „rentabilno” tj. da se uloženi kapital povрати uvećan. Na taj se način doživljavaju nerazvijene kulture, slično „korovu” u biljnom svijetu, kao opterećenje za suvremeno čovječanstvo.

Zašto je raznolikost bogatstvo? Svaka kultura ima svoje autonomno iskustvo, iako su neka iskustva slična drugim kulturama. U životu pojedinca i socijalnih skupina, kultura jest način stjecanja iskustva, njegove kumulacije i primjene u budućem životu društva. Različita iskustva, često najprimitivnijih tehnika, obogaćuju ukupnu spoznaju i pridonose napretku čovječanstva. Primjerice, jedna kultura koristi barut za vatromet i zabavu, a druga ga prihvaća i koristi za topove i osvajanja. Njegova primjena ne ovisi o njegovim svojstvima, nego o obilježjima kulture.

U svakoj kulturi uspostavljaju se ne samo odnosi unutar njenih pripadnika, nego i odnos prema drugim kulturama, prema prirodi i (svetom) bogovima (Bölts, 1995:180; Kirn, 1992:271; Cifrić i Nikodem, 2006:182), jer čovjek postavlja pitanja o sebi i svom položaju (Rogić, 2003:20-21). Te relacije omogućavaju ljudima stjecanje iskustva, njegovo selektiranje i kumuliranje kao i primjenu u životu. Različiti običaji u kulturama pružaju iskustvo o tim odnosima koje može poprimiti normativni karakter, što je poznato i u našem tradicionalnom društvu. Akumulacija stečenih iskustva selektirana u tradiciji za predmodernu društvo postaje napredak, jednako kao selektivna akumulacija znanja za moderno društvo.

Raznolikost kultura omogućava različit duhovni odnos i pogled na svijet i život; omogućava, primjerice, različito iskustvo liječenja koje je daleko od suvremene medicinske znanosti, ali može biti učinkovito. Iskustva tradicije različitih kultura potrebna su modernom čovjeku kao ponuda alternativa u nekim praktičnim segmentima života.

3. Povijest nam svjedoči o tome da su kulture i civilizacije nastajale i nestajale. *Bi li propast moderne kulture ugrozio perspektive čovječanstva?* U povijesti čovječanstva i pojedinih kultura u mitovima, religijama ili usmenim tradicijama, zabilježeni su događaji koji za njih imaju kataklizmičko značenje, bilo da je riječ o utjecaju ljudskih faktora (primjerice, razaranje hrama kod Židova) ili prirodnom (opći potop, vulkan).

Uzroci propasti nekih kultura ostale su do danas na hipotetičkoj razini. Primjerice, kultura Maya, dok su za neke poznati uzroci. Primjerice, propast kulture Inka zbog španjolskih osvajača. Neke kulture su propale zbog pogoršanja ekoloških uvjeta, ali koje je dotično društvo samo sebi prouzročilo. Primjerice, neracionalnom sječom šume na Uskršnjim otocima. O tome se argumentirano piše. Primjerice, Clive Ponting (1991) i Jarred Diamond (2005) koji iznosi tezu da nas povijesno iskustvo ekoloških kataklizmi upozorava i da je takva socijalna i kulturna kataklizma moguća i djelovanjem modernog čovjeka na okoliš. Zbog njihove zatvorenosti i izoliranosti, njihovo propadanje nije ugrozilo druga društva (Hughes, 2001). Socijalna kataklizma bila je kataklizma njihova svijeta. Primjerice, nestajanje velikih civilizacija (babilonske, egipatske, minojske, helenske itd. (Toynbee, 1970) jer su one bile prostorno ograničene i o njima sudbinski nisu ovisile druge kulture. Svaka kultura prilagodila je svoje tehnologije i simboličke strukture (religije) različitim okolišima, dok je industrijska civilizacija stvorila visoku međuovisnost kultura i „proizvodi“ sličan okoliš. Bitno je saznanje o kojemu istraživači i teoretičari govore da je kultura povezana s ljudskim djelovanjem u okolišu i na njega je osjetljiva (Worster, 1994; Ponting, 1991; Hughes, 2001).

Danas je sasvim drugačije s modernim društvom koje nije izolirano, nego povezuje različita druga društva i kulture. Ono je proširilo svoj utjecaj, poglavito tehnološki, na cijeli planet. Tehnologije, muzika, stil življenja zapadne civilizacije, prošireni su se u mnoga društva. Moderna kultura je kultura znanosti, elektroničkih medija, razvijene podjele rada itd. koja je učinila ostale kulture u svijetu ovisnim o svojim civilizacijskim postignućima. Propast takve kulture izazvala bi posljedice koje bi se pogubno odrazile na cijelo čovječanstvo.

No, postoje li izgledi za propast moderne civilizacije? Po teoriji ciklusa, dugih valova (A. Toffler, 1983) svaka kultura ima svoj uspon, klimaks i nakon toga propadanje pa tako može biti i sa zapadnom (Spengler, 1998, 2000). Sudeći po snazi što toj kulturi daje neoliberalizam kao ideološka osnova imperija koji se temelji na vojnom sektoru i propagandi vrednota kulturne industrije, nema izgleda za njezinu propast, nego za nastavak, trajanje i napredovanje. Ona se hrani svojom dvostrukom periferijom: prirodnom i kulturnom. Iz prirodne periferije crpi (kupuje ili nasilno uzima) potrebne resurse za održanje ekonomije *hard powera* a iz ostalih društava (kultura) dodatno crpi potencije ljudskog kapitala, modelirajući samu sebe i svoj okoliš (prirodu i kulturu) šireći vlastiti model (*soft powera*) dominacije (Mathew Fraser, 2003:10, prema Smandych, 2005:6). Centar sustavno stvara novu periferiju i sustavno sebe održava kao centar u spiralnom tijeku, kao po nekoj kibernetskoj logici.

4. Kakve bi posljedice bile za čovječanstvo propašću moderne kulture. *Bi li propast moderne kulture bio kraj za čovječanstvo?* Izgledi za propast su u samouništenju (atomske ili biološke katastrofe) ili ekološkoj katastrofi (nestanak resursa i pogoršanje klime ili udari asteroida). Propast moderne kulture značio bi nestanak svih tehničkih postignuća u proizvodnji i prometu, energetskih i elektroničkih, komunikacijskih i informacijskih sustava itd. Takva katastrofa bi ugrozila čovječanstvo, ali ga ne bi uništila. Ugrozila bi nastavak razvoja modernog društva na već postignutom stupnju tehničkog progressa, bila bi veliki korak unazad u odnosu na civilizacijska postignuća. Ne bi ugrozila najnerazvijenija društva i primitivne kulture, jer nisu toliko o njoj ovisni. Takav kolaps ne bi ugrozio perspektive čovječanstva u cjelini, nego samo perspektive modernog društva, niti bi bio kraj za čovječanstvo. Čovjek kao kreativno biće stvara i obnavlja kulturu, ali vjerojatno ne bi lako obnovio uništenu biotičku ekumenu (Cifrić, 2007). Naime, nastanak moderne kulture bio je kraj za predmodernu društvo, ali opet na ograničenom Europskom teritoriju sa širim utjecajima. Taj proces nestajanja života jedne kulture nazivamo prema Maxu Weberu „odčaravanje” svijeta imajući na umu njegove pozitivne učinke na ljudski život i moderno društvo. Moderna kultura s velikim obećanjima napretka i čovjekova prosperiteta prihvaćana je kao korak naprijed u ljudskoj kulturnoj evoluciji od predmodernog u moderno doba, iako obećanja napretka nisu ispunjena (Fromm, 1984:13).

Propast moderne kulture bio bi kraj samo za jedno čovječanstvo, moderno čovječanstvo, jednu kulturnu subekumenu koji bi se veoma negativno odrazio i na ostale kulturne subekumene⁵. Čovječanstvo ne bi moralo krenuti ispočetka jer bi neka znanja i iskustva poslužila za novi početni korak u tehničkom progresu. Isto tako

---

⁵ U svakom povijesnom razdoblju, bez obzira kako ih nazivali) cjelokupnu kulturu homo sapiensa možemo shvatiti kao cjelinu, tj. kao „kulturnu ekumenu” koja je složena od više različitih kultura ili vremenski promatrano različitih slojeva, koje nazivamo „kulturne subekumene”. Kao što je zapadnoeuropska kultura, tako su i urođeničke kulture zasebne kulturne subekumene. Kao kulture nisu jedna drugoj nadređene ili podređene. Nadređenost i podređenost je očita s utjecajem zapadne subekumene koja je s civilizacijskim postignućima i kulturnim imperijalizmom (jezični, medijski, pravni) započela, a u doba globalizacije intenzivirala, proces kulturne dominacije kao dominacije jedne kulturne subekumene.

- i znanja o socijalnim odnosima i institucijama kao i proizvodima ljudske svijesti poslužila bi početku neke „nove civilizacije”. Propašću neke kulture ili civilizacije ne propada kultura kao takva. Ona bi nestala samo nestankom čovjeka kao vrste.
5. Što je s dugoročnim posljedicama kontinuiteta moderne kulture. *Vodi li moderna kultura (zapadna civilizacija) dugoročno sve kulture u propast?* Ako se spekulira o tome kakve bi posljedice izazvala propast moderne kulture (infrastrukture, strukture i superstrukture) može se nagađati i razvijati neke varijante. Ali, ako ne bi došlo do katastrofe ili potpune propasti moderne kulture, nego se nastavi njezin tijek kao nastavak izgradnje „kule Babilonske” (Grul 1985), pitanje je kako se takav razvoj može odraziti na sve ostale kulture i koje sve negativne posljedice može izazvati, uključujući i njihovo potencijalno nestajanje.

Polazimo od činjenice linearnog razvoja i stalnog tehničkog progressa modernog društva. Danas se kritički ukazuje na tendenciju *homogeniziranja* kulture ali uglavnom s negativnim posljedicama za dugoročni opstanak raznolikosti kultura. Homogenizaciju shvaćamo kao tri međusobno povezana procesa: (1) smanjivanje broja kultura, (2) prilagođavanje sve većeg broja ljudi uvjetima da žive na sličan način i (3) širenje kulturnih (civilizacijskih) obrazaca koje stvara moderna kultura⁶. Najrazvijenija društva postaju međusobno sve sličnija i sve više tvore jedan „za sebe” i „u sebi” mišljen (homogeni) svijet u odnosu na „ostatak svijeta” koji im se nastoji prilagoditi. Tako se postupno gube obilježja kulturne raznolikosti unutar društva i raznolikosti kultura u svijetu. Ta homogenizacija (još) ne znači monolitnost kulture, a možda bi mogla jednom u budućnosti takva postati. Postupno i uz potporu globalizacije, nastaje *kulturni imperijalizam* (Smandych, 2005) kao modusi kulturne dominacije i duhovna prethodnica izgradnje novog civilizacijskog *imperija* (Ziegler, 2003). U odnosu na „ostatak svijeta” – tog „drugog svijeta”, „prvi svijet” je svijet rasipnosti koji najviše troši i to na račun mnogih drugih koji dobivaju toliko da se mogu uvrstiti u kategoriju svijeta u razvoju – od financijske pomoći do izgradnje industrijskih pogona i proizvoda kulturne industrije. Može se postaviti retoričko pitanje da li je taj svijet uistinu u razvoju ili u propadanju? Razvoj je za njih samo pokušaj dostizanja raskoši i standarda razvijenih društava, koje zapravo nikada neće dostići. Jer, ako postignu ono što je današnji zapad, zapad će već biti još razvijeniji. To pokazuju odnos između razvijenih i nerazvijenih zemalja u omjeru 1:više desetina. Moderno društvo osvaja predmoderni svijet tako, da postaje o njemu ovisan. Potresi na burzama metropola, nezaposlenost, reflektiraju se na nerazvijenima najčešće putem različitih restrikcija. Kriza modernog svijeta pretvara se u još veću krizu ostalog svijeta, ali prosperitet modernog svijeta veoma se malo odražava kao prosperitet ostalog svijeta⁷. Krizu modernog svijeta doživljavamo kao

6 Na sličan način shvaćamo i biotičku homogenizaciju: redukcija biološke raznolikosti (vrsta, genetske, i ekosustava), širenje sličnih uvjeta za život i prilagodbu vrsta tim uvjetima.

7 Radermacher drži da bi u ovom stoljeću trebalo odustati od „kanibalizirajućeg rasta”, postići „svjetski društveni ugovor” i postići globalnu pravednost barem 2:1 između razvijenog Sjevera i nerazvijenog Juga kako bi svijet bio pravedniji. (Radermacher, 2003:136-137).

ekonomsku ili financijsku krizu, a radi se o kulturnoj krizi, civilizacijskoj krizi i njezinim temeljima. Zato je teško vjerovati da postoje učinkovita rješenja bez izlaza iz kulturne krize. Danas se taj izlaz vidi u pojačanim tendencijama homogeniziranja i kulturnog imperijalizma, a ne u demokratizaciji svjetskog poretka i postizanju „nove pravednosti”. Bez toga i multikulturalizam je samo proizvod „industrije svijesti” za široku uporabu i jedan odgovora na *kulturnu entropiju* koja prati *biotičku entropiju*.

Tendencija oblikovanog kulturnog imperijalizma i izgradnje novog imperija s pretenzijom američkog civilizacijskim modela kao unipolarnog svijeta, nedvojbeno prijeti postupnom nestanku različitih kultura i civilizacija. Ne radi se samo o dominaciji jednog političkog modela ljudske civilizacije – novog imperija, nego o povijesnoj tendenciji (koju je pokrenula moderna kultura) širenja antropobiotičke ekumene. To će možda više od imperija, dugoročno uvjetovati sudbinu raznolikosti kultura. Imperij može taj proces ubrzati i dati mu svoj dominantni kulturni štih, iako ne jednako u svakoj kulturi. Naravno, pitanje je da li bi se održao unipolarni svijet i pod kojim kondicijama?

6. Što je sa „primitivnim kulturama”? *Imaju li u takvim okolnostima primitivne kulture šansu dugoročnog opstanka?* Možda pojam „dugoročno” može izazvati malu zabunu jer i nekoliko desetljeća na izvjestan način može značiti „dugoročno”. Ovdje se misli se na dugoročnost od nekoliko stoljeća pa i tisućljeće. Brzina socijalnih promjena (a promjene se ubrzavaju) utječe na poimanje dugoročnosti. Prije dva stoljeća nije bilo aviona, automobila, struje, kompjutora, različitih lijekova (i drugih civilizacijskih blagodati). Tadašnji svijet izvan Europe danas nam je gotovo nepojmljiv. Danas u mnogim selima nerazvijenog svijeta rade TV, telefoni, kompjutori, pa i pojedinac putem elektroničkih medija može biti uključen u globalnu društvenost. Pojedinac kao „ja” stoji nasuprot globalnih institucionaliziranih „mreža” pa se stvara bipolarni svijet „Davoso kulture” i „svjetskog puka”. On se na nju navikava i zaboravlja na tradicionalna sredstva informiranja i komuniciranja. Pritom imamo na umu oko 850 milijuna nepismenih i bez škole, četvrtinu svijeta gladnog, tisuće djece koja dnevno umire od gladi i bolesti itd. Nudi se nada da se obrazovanjem smanje povijesne razlike i socijalne napetosti (Delors, 1998). Oni zapravo ne pripadaju svom nekadašnjem svijetu plemenskih društava a pogotovo ne danas modernom svijetu. Njihova izvorna kultura je razorena pa su poput ptica koje se uzgoje u kavezu i puste u prirodu u kojoj se više uopće ne snalaze ili veoma teško mogu same prehraniti.

Proces modernizacije nerazvijenog svijeta uzima svoj danak. Od vremena kolonizacije do danas, ceste, obrazovanje, industrijska roba, gradovi po zapadnjačkoj mjeri, uništavanje okoliša, itd. tehnički su mijenjali ta društva a i danas im moderna kultura nudi prilagodbu ili pak konačni nestanak. Za njih je to put po mjeri modernog svijeta i bez povratka na život u izvornoj kulturi u koju se infiltrirala na zapadu proizvedena muzika s domaćim ritmom, tehnička roba, odijevanje, navike itd. kao izazovna hibridizacija kulture i civilizacijska prethodnica.

U povijesnom smislu primitivne (plemenske) kulture nemaju šansu dugoročnog opstanka zbog planetarnog utjecaja moderne kulture. Teško će se održati kultura koja ne uspije sama interpretirati pritisak modernizacije i ne ugradi današnja civilizacijska postignuća u svoje „kulturno jezgro”. U Europi je proces nestajanja završio „odčaravanjem” predmodernog društva, iako je njegov utjecaj još prisutan i zadržale su se „oaze” ruralnosti. Ako su „osuđene” na propast zašto bi ih trebalo štiti kao kulture? Navest ćemo samo dva momenta. Prvi razlog je u tome što one *jesu kulture* kao što i moderno društvo (zapadna civilizacija) jest kultura(e), a drugi jer je njihovo nestajanje toliko brzo da su dugoročne šanse dotičnih kultura da same oblikuju svoju novu kulturnu stvarnost, uistinu minimalne. Zaštitom kulturne raznolikosti barem se usporava brzina propadanja i pružaju šanse opstanka u novim okolnostima i mogućnost korištenja njihovih spoznaja i iskustava o smislu života.

Ako pak pretpostavimo neku kataklizmičku situaciju u kojoj bi stradala tehnička civilizacija, odnosno moderna kultura, tada je vjerojatno više izvjesno da će duže preživjeti društva primitivne kulture, jer su prilagođena na minimalne uvjete života koje pruža priroda i na samoopskrbu iz prirode. Stanovnici razrušenih megalopolisa teško bi imali takvu priliku i prilagodili se na nepoznate uvjete preživljavanja. Njihovo vrijeme oporavka („sistemske vrijeme”) je mnogo duže.

7. Ljude cijenimo o poštujemo iz različitih razloga, pa tako i kulture, No, pitanje je, *da li je jedino moderna kultura vrijedna poštovanja?* Zapadna kultura stvorila je tehničku civilizaciju uistinu vrijednu divljenja. I to samo za nekih dvjesto godina. I ne samo novi svijet na Zemlji, nego tehnički svijet i u visinama. Lansirane su svemirske postaje kao istraživačke stanice koje će danas-sutra biti most mogućim ljudskim kolonijama u svemiru. Znanost zapadne kulture dovela je do mogućnosti da se stvori novi biološki poredak, planski intervenira u genetsku strukturu, kontrolira djelovanje atomske energije, liječi neke do sad neizlječive bolesti itd. Sve to ne bi trebalo biti potpora kulturne narcisoidnosti moderne kulture. Ali, proizvela je i zastrašujuća nuklearna i biološka oružja za međusobno uništavanja ljudi i okoliša. Izmislila je pravedniji socijalni poredak od ranijega, koji doduše ne funkcionira idealno niti za sve unutar društva kojemu su samo po želji vladara poretka pripuštena i druga društva. Zato je sasvim razumno pitanje (koje nadilazi okvire ovog članka) zašto takva kultura održava i podržava nepravedni svjetski poredak i nedemokratski svijet? Da li je demokracija postala mehanizam održanja svijeta nepravde a u funkciji stvaranja imperijalnog poretka?

A što je s ljudskim svijetom, ljudskim odnosima i institucijama? Umjesto začaranosti predmodernog svijeta, nastupila je začaranost modernog svijeta. Tehnički progres nije jamstvo za napredak humanosti jer stalno proizvodi „strojeve” za nasilje u duhu kulture. Što više tehnike, izgleda da je više nasilja. To svjedoči povijest 20. stoljeća sa dva svjetska rata, regionalni i lokalni sukobi, svakodnevnica nasilja nad životom pojedinca: nasilje na ulici, stadionu, školi, obitelji, medijima itd. Obitelj, solidarnost, pravda kao i nadležne institucije poretka koje ih trebaju štiti prečesto zakazuju pa se vjerojatno ne radi o slučajnosti.

Pojedinac se „zatvara” u sebe, stvara svoj svijet od privatizacije i individualizacije religije (Luckmann, 1967; Berger, 1969), egoizma i materijalizma do droge i samoubojstva. Da li je to očekivano slobodno demokratsko društvo – društvo slobodnih pojedinaca, društvo ljudskih prava i sloboda ili su to samo pojedinci u institucionalnoj birokratiziranoj strukturi bez društva? Da li su institucije i sistem „pojeli” ljude i razlažu društvo, ili je to tek priprema za novo društvo? Kakva je budućnost modernog društva ako se nastave ovakve tendencije? Unutarnji i sukobi, sukobi sa susjedima ili totalitarni poredak? Moderno društvo suočeno je sa samim sobom kao glavnim problemom. Nažalost, izlaze ne traži u sebi nego u drugima. Vjerojatno takva kultura ne može biti jedina vrijedna poštovanja.

8. Zašto onda ne bi *svaka kultura bila vrijedna poštovanja*? Često shvatimo vrijednost nekog čovjeka tek nakon njegove smrti, pa tako i kulture. U svakoj kulturi čovjek ima određeno mjesto u društvu i prirodi a u nekima i u transcendentnom svijetu. Postoje institucije i regule koje definiraju cjelinu i smisao života. Svaka kultura zaseban entitet dovoljno različit od drugih takvih entiteta, pa ima svoj identitet a istodobno dovoljno otvoren da prima utjecaj drugih entiteta i bude im sličan. U njima postoje neke zajedničke vrijednosti i norme koje ih međusobno približavaju i omogućavaju suživot ljudi na širokim prostorima, odnosno na Zemlji. To može biti etička osnova moguće globalne zajednice kultura i „novog prosvjetiteljstva”. Ona se potiče iz sekularne perspektive (Primjerice, Deklaracija o ljudskim pravima, 1948), iz religijske perspektive kao „svjetskog etosa” (Küng, 1992), kao i iz ekološke perspektive. Budući da je svaka kultura u sebi i po sebi cjelina odgovora na pitanje života, ona je povijesni unikat i stoga vrijedan ljudskog divljenja i poštovanja. Ali ne samo zbog njezine povijesnosti, nego i antropološke perspektive.

Kultura se može vrednovati jedino iz nje same kao egzistencijskog odgovora i to ako ju „iznutra” pokušamo razumjeti, a veoma često se baš to ne čini, nego joj se nameću standardi vrednovanja po mjeri druge kulture. U jednoj kulturi plugom su obrađivali zemlju ali nisu zlostavljali žene; u drugoj obrađuju modernim strojevima a zlostavljaju žene i djecu. U jednoj su djeca znala povijest svoje skupine napamet ali nisu znali pisati i izmišljali su igre; u drugoj o tome čitaju iz knjiga (koje pišu i oni koji ih možda baš i ne vole), ali imaju kompjutore i igraju igre koje su drugi programirali. Djeca se odgajaju u duhu kompeticije a na solidarnost se zaboravlja. Kulturu možemo cijeniti ako ju razumijemo, a razumjeti ju možemo samo ako to želimo. Zato je za međusobno razumijevanje kultura najprije potrebno njihovo poznavanje, a potom slijedi međusobno uvažavanje. Bez poznavanja susjeda ne znamo kakvi smo! To se jednako odnosi i na svjetske religije koje imaju važan utjecaj na prihvaćanje raznolikosti kultura. Zato su neobično važni duh multikulturalizma i religijska kultura.

9. S obzirom na tendencije u kulturnoj evoluciji od neolitske, industrijske do danas biogeo-kibernetičke revolucije, postavlja se pitanje *treba li u svijetu postojati samo jedna kultura*?

Homo sapiens je jedina vrsta koja ima svoju specifičnost u odnosu na sva ostala živa bića, ponajprije u tome što stvara kulturu i postaje prilično neovisan o izvornoj prirodi, a proširio se na sve kutke Zemlje. Zašto ta vrsta ne bi imala samo jednu jedinu

kulturu? Ionako je sve što se može ubrojiti u ljudsku kulturu od njezina nastanka, zapravo kultura homo sapiensa. No, povijest ljudske kulture je teorijski konstrukt jer u stvarnosti to su povijesti kultura koje u svom „kulturnom jezgru” sadrže neke zajedničke ili slične elemente, tzv. „kulturne”, odnosno po Talcottu Parsonsu „evolucijske” univerzalije koje svaka kultura rješava za sebe (Prisching, 1995:352). U materijalnoj kulturi (primjerice, brojanica – karakteristična za budiste, muslimane i kršćane; ralo, odnosno plug – karakteristično za narode ne samo u Europi), socijalnoj kulturi (obitelji i brak, sudove, običaji, ples...) i duhovnoj (legende, mitovi, vjerovanja, himne). Univerzalije potječu također iz ljudske prirode, a prenose se „kulturnim kontaktima”. To ipak ne argumentira nužnost jedne kulture na koju ukazuju suvremeni procesi u zapadnoj civilizaciji, odnosno modernom društvu započeti s industrijskom revolucijom. Materijalne osnove moderne kulture (društva) tendencijski se standardiziraju i uniformiraju. Ista tehnološka osnova postaje zajednički materijalni supstrat raznovidnih kultura. Da bi se ona proširila potrebna je „slika”, simbolička struktura poželjne budućnosti, koju omogućava „kulturna industrija”, odnosno „industrija svijesti” (Enzensberger, 1962). Materijalno standardiziranje nalazi svoje obrasce u standardiziranju mišljenja, svijesti, ljudskog duha – dakle kulture: jednak sustav obrazovanja, isti sadržaji znanja. S globalizacijskim procesima ta industrija, razvijena i usavršena u nekolicini najrazvijenijih zemalja, priprema teren za sustavno moderniziranje ostalih kultura i utječe na homogeniziranje kulture. Posljedica toga je kulturni imperijalizam. Svaka kultura se održava postojanjem sustava vrednota i mehanizmima integracije pojedinca u društvo, bez obzira da li su to religijske (sveto) ili sekularne vrednote (napredak). Ranije su dominirao religijski sustav vrednota a danas sekularni. „Civilna religija” (Bellah, 1967) karakteristična za američko društvo, jedan je tip kulturne integracije. Pojedinaac, kao pripadnik nekog kolektiva (društva), s jedne strane dobrovoljno prihvaća sustav vrednota, koji mu je i poželjan. S druge strane, taj mu je sustav naprosto nametnut i služi kontroli njegove solidarnosti s ostalim pripadnicima i lojalnosti društvu.

Vrednote zapadne kulture, koliko god se propagiraju i nameću drugim kulturama, one su za njih istodobno i poželjne jer u sebi nose poruku očekivanja boljeg života. Poželjnost razvoja otvara im put. Njihovo prihvaćanje znači prihvaćanje jednog novog obzora života i ulazak u nove oblike društvenosti – prihvaćanje artefakata moderne kulture. Doduše ne uvijek u izvornom obliku, nego često u izmijenjenom, hibridnom obliku. Hibridnost ne ovisi samo o snazi dominacije moderne kulture, nego ovisi o sposobnosti kulturnog jezgra (cultural core) neke predmoderne kulture da prihvati i interpretira neke vrijednosti. Hibridizacija kulture, ponajprije karakteristična za Treći svijet, u kontekstu postojećih tendencija kulturnog imperijalizma, vjerojatno je prijelazni oblik uklapanja u modernu kulturu do njezinog mogućeg potpunog prihvaćanja i asimilacije.

No, pitanje je da li je moguća samo jedna kultura čovječanstva. Ona bi bila moguća ako bismo pretpostavili da čitavo čovječanstvo živi po njezinim obrascima. To bi vjerojatno bilo tehnički visoko razvijeno društvo u kojemu ne bi bilo nerazvije-

nih društava i raznolikosti kultura kakve ih danas poznamo. Teško je to moguće u uvjetima u kojima živi danas čovječanstvo, u rasponu standarda života s manje od dva dolara do nekoliko stotina dolara dnevno. Osim toga, u interesu najrazvijenijih nije takvo izjednačavanje, nego permanentno održavanje razvojne distance, kulturne, štoviše civilizacijske distance, kako bi postojalo jednostavno tržište za razvijene zemlje i međunarodne koncerne i organizacije (WTO, IMF, WB). To postižu putem tehničke premoći i širenjem sustava vrednota. Ako su razvijena društva plod neoliberalizma, onda, iako zvuči pomalo paradoksalno, neoliberalizam implicite podržava više od ikoga raznolikost kultura jer održava civilizacijsku distancu.

10. Postoje li drugačije tendencije? U konceptualnom smislu istraživanje je išlo za tim da se analizira percepcija odnosa prema raznolikosti kultura ali u kontekstu evulucijskog tijeka i utjecaja suvremene zapadne civilizacije. U tom kontekstu valja postaviti i druga pitanja o raznolikosti kultura, a među njima i pitanje *kakav je utjecaj religijskog fundamentalizma*, posebice danas aktualnog islamskog, osobito nakon 11. rujna 2001. godine? Fundamentalizam je „moderni antimodernizam” (Küenzlen, 2003:59-60). To nije bila tema istraživanja iako zaslužuje da se istraži. Cilj religijskog fundamentalizma je održati vjersku monolitnost a time i homogenost kulture čije je ona jezgro. Nastoji održati čvrste granice u odnosu na druge religije i kulture. Po svojoj suštini ne prihvaća modernizacijske utjecaje ni religijsku a time ni kulturnu raznolikost. Što bi se zbilo s modernom civilizacijom i civilizacijskim postignućima (u koje svakako ulaze i ona o ljudskim pravima, pravima žena, slobodi vjeroispovijesti, demokraciji itd.) ako bi prevladao njegov dominantni utjecaj u svijetu? Ne bi li to također dovelo do kulturne entropije i negiranja civilizacijskih postignuća ljudskog duha i na neki način reverzibilni proces kulturne evolucije? Zar to također ne bi bio neki oblik „kulturnog imperijalizma”, stvaranje unipolarnog svijeta i vjerski poredak kao osnova mogućeg imperija ili kao paralelni u sebe zatvoreni svijet? Taj aspekt također treba imati na umu prilikom istraživanja utjecaja zapadnoeuropske civilizacije i američkog modela upravljanja globalnim svijetom. Religijski fundamentalizam, kao oslonac međunarodnom terorizmu, postao je ozbiljna prijetnja svjetskom miru a time i suživotu raznolikih kultura u toleranciji i nenasilju. Pitanje je što bi se dogodilo da ne postoji sila predvodnica globalnog antiterorizma, bez obzira na to što se sve može kriti u antiterorističkoj politici. S jedne strane postoji tendencija razvoja logike neoliberalnog kapitalizma u smjeru jednog svjetskog poretka, homogenosti kultura i stvaranje imperija koji bespoštedno „integrira” ostale kulture, a koja se podvrgava kritičkoj analizi (Chomsky, 2004). Castells kaže da u multimedijalnom svijetu postoje dvije grupe: jedna koja „integrira”, a druga koja „biva integrirana” (Castells, 2001:371). S druge strane, postoji tendencija drugačije racionalnosti i logike svijeta koja također način postojanja svojevrsnog „civilizacijskog imperija”, ali u kojemu je potrebno i moguće očuvati raznolikost kultura u svijetu bez hegemonije. (Opasnost koja prijete u slučaju malih naroda je zatvaranje u sebe, izolacija i zadržavanje u prošlosti. Taj problem vidljiv je, primjerice, u slučaju poistovjećivanja nacionalnog i religijskog.) Držimo da ra-

znolikost kultura u današnjim planetarnim uvjetima ne priječi postojanje razine „globalne društvenosti” („civilizacijskog imperija”) u kojoj se akumuliraju, ali ne i monopoliziraju, civilizacijska postignuća. Na toj razini mogu slobodno participirati raznolike kulture bez bojazni za svoj kulturni identitet jer je on postao povijesno promjenjiv. Odricanje od civilizacijskih postignuća nikomu ne donosi perspektivu. Jednako tako načelo „globalna društvenosti” se odnosi i na održanje kulturne raznolikosti unutar nekog društva u kojemu etničke, religijske raznolikosti sudjeluju u njegovim središnjim kulturnim vrijednostima. To ne znači da istodobno ne mogu sudjelovati na razini „civilizacijskog imperija”. Načelo održanja raznolikosti odnosi se na obje razine. Razvojna zaostalost proističe iz činjenice monopoliziranja civilizacijskih stečevina na razini „globalne društvenosti”, što se veoma dobro vidi u kontroli širenja novih tehnologija, patentiranju „intelektualnog vlasništva” itd.

11. Mogu se razlikovati dva aspekta u istraživanju raznolikosti kultura. Jedno je analiza stvarnog stanja, onoga što *jest*, tj. struktura, procesa i tendencija unutar društva ili u svijetu koja nam omogućava objektiviziranje i na temelju toga provjeru nekog hipotetska sklopa. Ona se odnosi na činjenice o stanju svijeta do kojih dolazi znanost. Drugi aspekt odnosi se više na *etički* aspekt, tj. na pitanje poželjnosti – treba li stvarnost biti baš takva kakva jest a se nešto zbivati ovako ili onako, dakle na vrednovanje tih činjenica, što prelazi znanstvenu analizu i ulazi u filozofski i etičku. Sociološko istraživanje, primjerice, nekih socijalnih skupina kao što je ovo naše, odnosi se na utvrđivanje mišljenja ispitanika o nekim konstruiranim tvrdnjama koje dobro ili loše odražavaju stvarnost na koju se odnose, ali i istraživačku namjeru.

3. METODOLOGIJA RADA

1. *Ciljevi rada.* Prikazati (1) osnovne rezultate istraživanja percepcije raznolikosti kultura; (2) faktorsku strukturu i (3) povezanost percepcije raznolikosti kultura s obilježjima ispitanika.
Opći cilj empirijskog istraživanja bio je provjeriti kakav je odnos ispitanika prema raznolikosti kultura i postoje li značajne razlike u mišljenjima među studentima⁸ s obzirom na neka obilježja.
2. *Istraživački problem i koncept instrumenta.* S obzirom na suvremeni diskurs o pitanju raznolikosti kao vrijednosti i tendencije širenja moderne kulture u globalnim razmjerima, pošli smo od dva opća stajališta. Jedno koje preferira raznolikost kultura i drugo koje preferira jednu, homogenu – modernu kulturu. Dakako, diskurs nije

---

⁸ Studentska populacija odabrana je iz dva praktična razloga. Prvo, projektu („Modernizacija i identitet hrvatskog društva. Sociokulturne integracije i razvoj” 130-1301180-0915) nisu od Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa odobrena dovoljna sredstva za provođenje opsežnijeg empirijskog istraživanja pa je najjeftinije bilo istraživanje s besplatnim kolektivnim anketiranjem; drugo, pretpostavljamo da su mladi senzibilni o pitanju budućnosti raznolikih kultura kao na svoju vlastitu perspektivu te se na toj populaciji može provesti skromno istraživanje o ovoj aktualnoj i relevantnoj temi.

crno-bijeli – raznolikost ili jednoobraznost kulture, ali za potrebe provjere općeg razmišljanja ispitanika postavili smo koncept koji omogućava empirijsko razlikovanje njihove percepcije kao dvije različite pozicije. Pri tome imamo na umu da se relativno visok postotak ispitanika nalazi u dilemi glede budućnosti „primitivnih” kultura i uloge moderne kulture u perspektivama čovječanstva.

Istraživanjem se nastoji odgovoriti na tri pitanja: (2) kakav je odnos prema postojanju i očuvanju raznolikosti kultura u svijetu, (2) kakav je odnos prema homogeniziranju kultura, tj. postojanju samo jedne – moderne kulture koja razvija globalnu kulturnu hegemoniju, te u sklopu njih na pitanje (3) kakve su perspektive ljudske kulture, odnosno perspektive „primitivnih” i „moderne kulture” po mišljenju ispitanika.

S obzirom na ova tri pitanja konstruiran je instrument od deset čestica. S obzirom na prva dva pitanja, postavljeno je po pet tvrdnji (čestice) koje se odnose na percepciju raznolikosti kultura (čestice: 8, 1, 3, 6 i 9, posebice 1, 3 i 8), odnosno na pozitivnu percepciju postojanja samo jedne (moderne) kulture (čestice: 4, 5, 7, 2 i 10, posebice 4, 6 i 9). Tvrdnje su postavljene tako da u oba slučaja sadrže pozitivne i negativne stavove (za raznolikost i homogenost). Nekolicina tvrdnji su u parovi u međusobnoj oporbi: 1 i 9, 3 i 6 te 8 i 4.

Odgovor na treće pitanje indiciraju dvije tvrdnje (čestice: 5 i 10, posebice 2, 5, 7 i 10) kojima se perspektiva „primitivnih” kultura i „moderne” kulture postavlja donekle u pesimističkom obzoru: nestat će postojeće „primitivne” kulture jer će ih u prvom koraku po sadašnjem smjeru razvoja „progutati” moderna kultura, a u drugom koraku možda i samu sebe dovesti do sloma.

3. *Hipoteze.* H1 – Prvom hipotezom očekuje se da najveći broj ispitanika prihvaća raznolikost kultura. U tom sklopu su tri specifične hipoteze kojima se očekuje:

1. da veoma visok postotak ispitanika prihvaća stavove o raznolikosti kultura. (Provjeriti distribucijama postotaka 1, 3 i 8), ali i
2. da visok postotak ispitanika ne prihvaća stavove o tome da bi trebala postojati samo jedna kultura. (Provjeriti distribucijom postotaka 9, 6 i 4), te
3. da postoji relativno visok postotak ispitanika koji se izjašnjavaju kao „nesigurni” u stavovima o perspektivama kultura. (Provjeriti distribucijama postotaka 2, 5, 7, i 10)

H2 – Na instrumentu se očekuje da će faktorska analiza utvrditi barem dva faktora (koji će odražavati hipotetički sklop iz prve hipoteze o raznolikosti kultura). Jedan koji će sadržavati pozitivan odnos prema raznolikosti kultura i drugi pozitivan odnos prema modernoj kulturi. Ovakvo očekivanje temeljili smo na tezi da se sociokulturne promjene u hrvatskom društvu dvojako odražavaju na odnos prema globalnim kulturnim promjenama: prihvaćanje moderne kulture kao težnja za uključivanjem u zapadnu kulturu, a prihvaćanje raznolikosti kao izraz očuvanja kulture od dominacije jedne (moderne) kulture).

H3 – Unatoč relativnoj homogenosti studentske populacije, pretpostavljamo da postoje statistički značajne razlike među ispitanicima s obzirom na obilježja (spol,

pripadnost fakultetu, samoprocjena religioznosti i samoprocjena političke orijentacije) u prihvaćanju raznolikosti kultura. Očekuje se da raznolikost kultura više prihvaćaju ispitanici sljedećih obilježja: žene, pripadnici Filozofskog fakulteta i Akademije likovnih umjetnosti, religiozni i „lijevo” orijentirani, a postojanje samo jedne – moderne kulture, više prihvaćaju ispitanici muškog spola, pripadnici Strojarsva, nereligiozni i „desno” orijentirani. Razlog ovako postavljene hipoteze (odnosno hipoteza) je u više puta utvrđenoj činjenici da su žene „senzibilnije” na raznolikost, teorijski utjecaj humanističke orijentacije na Filozofskom fakultetu i Akademiji, a što se tiče političke orijentacije veća sklonost kritici suvremene civilizacije.

4. *Instrumenti.* Upitnik je sadržavao samo dva instrumenta. Jedan sa sedam čestica odnosio se na percepciju prava „živih vrsta na život” i „motiva čovjekova postupanja prema živom svijetu”, a drugi sa deset čestica odnosio se na percepciju raznolikosti kultura. Svakoj od deset čestica pridružena je skala slaganja Likertova tipa od pet stupnjeva. (U obradi su, pregleda radi sažeti rezultati i prikazani u samo u tri kategorije). Budući da u nas ne postoji empirijsko istraživanje o raznolikosti kultura ili kulturnih tradicija, ovo se može smatrati pokušajem „pipanja” koje ima pilotski karakter. Zasebno su postavljene dvije tvrdnje o izumiranju biljnih i životinjskih vrsta te čovjeka, kao i samo nekoliko pitanja o obilježjima ispitanika: spol, pripadnost fakultetu, religioznost, političke orijentacije.
5. *Uzorak.* Istraživanje je provedeno metodom ankete na prigodnom uzorku (u travnju i svibnju) 2007. godine na 189 ispitanika treće i četvrte godine studija. Anketiranje je bilo kolektivno. Ispitanici su bili studenti/ce triju fakulteta Sveučilišta u Zagrebu: Akademije likovnih umjetnosti, Fakulteta strojarstva i brodogradnje te Filozofskog fakulteta⁹. U uzorku je bilo 47,6% ženskih i 52,4% muških ispitanika. Akademija je bila zastupljena sa 38,0%, FSB sa 31,2% a Filozofski sa 32,8% ispitanika. Sa četvrte godine studija bilo je 53,2% a sa treće 38,6%, a iz druge godine bilo je i 8,2% studenata jer su se našli na izbornim kolegijima treće i četvrte godine. Time se donekle odstupilo od ciljanog uzorka, tj. da bude sastavljen od ispitanika viših godina studija – treće i četvrte godine.

Tablica 1. *Samoprocjena političke orijentacije (%)*

Orijentacija	Filozofski	Akademija	Strojarski
Lijevo	33,9	25,0	11,9
Centar	53,2	50,0	67,8
Desno	8,1	5,9	15,3
Ukupno	95,2	80,9	95,0

⁹ Autor se zahvaljuje kolegi dr. sc. Nikši Dubreti i kolegicama dr. sc. Veri Turković i dr. sc. Jasminki Lažnjak za pomoć u anketiranju.

S obzirom na samoprocjenu političke orijentacije, u „ljevicu” se svrstalo 42,9%, u „centar” 30,2% a „desnicu” 16,9% ispitanika. Najveći postotak „lijevo” orijentiranih je na Filozofskom fakultetu a najmanji na Strojarsstvu. Na Strojarsstvu se inače najviše ispitanika svrstalo u „centar” i najviše politički „desno”, u odnosu na Filozofski fakultet i Akademiju likovnih umjetnosti. Za Akademiju je karakteristično i to da se gotovo 20% ispitanika nije izjasnilo kojoj orijentaciji pripada.

Tablica 2. *Samoprocjena religioznosti (%)*

Religioznost	Filozofski	Akademija	Strojarsstvo
Religiozan sam u skladu s crkvenim učenjem	4,8	5,9	16,9
Religiozan sam na svoj način	53,2	67,6	55,9
Nisam siguran jesam li ili nisam religiozan	12,9	8,8	10,2
Nisam religiozan	17,4	8,8	15,3
Protivnik sam vjere	1,6	7,4	1,7
Ukupno	99,9	98,5	100,0

U samoprocjeni religioznosti ispitanici su se ovako izjasnili: religiozan sam u skladu s crkvenim učenjem – 9,0%, religiozan sam na svoj način – 59,3%, nisam siguran jesam li ili nisam religiozan – 10,6%, nisam religiozan – 16,9% i protivnik sam vjere – 3,7%. Za Akademiju je karakteristično da je najviše ispitanika „religiozno na svoj način” (67,6%) a za Strojarsstvo da je najviše „religioznih prema crkvenom učenju” (16,9%).

Statistička obrada. Primijenjene su univarijatne statističke tehnike za računanje postotaka, bivarijatne (računanje korelacija – Pearsonov koeficijent). Od multivarijatne statistike primijenjena je faktorska analiza pod komponentnim modelom uz GK kriterij redukcije dimenzionalnosti (za utvrđivanje faktora) i analiza varijance za utvrđivanje značajnih razlika s obzirom na obilježja ispitanika¹⁰.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U pregledu rezultata istraživanja najprije će se izložiti osnovni rezultati na instrumentu. U drugom odjeljku slijedi analiza faktorske strukture a u trećemu je analiza povezanosti obilježja ispitanika s pojedinim varijablama i faktorima.

4.1. *Pregled osnovnih rezultata*

Rezultate istraživanja odnosa raznolikosti kultura, preglednosti radi, prikazane su u tri umjesto u pet kategorija. Distribucije rezultata (Tablica 3) pokazuju sljedeće karakteristike:

¹⁰ Za unos podataka zahvaljujem studentici sociologije Zrinki Čupić a za statističku obradu dr. sc. Krunoslavu Nikodemu. Podaci su obrađeni u programskom paketu SPSS 11.5 for Windows.

1. Velik je raspon prosječnih vrijednosti između pojedinih tvrdnji: od 1,36 do 4,73. Glede toga, zapažamo tri skupine tvrdnji. U prvoj skupini od tri tvrdnje (1, 3 i 8) su najviše prosječne vrijednosti između 4,49 i 4,73. Druga skupina od četiri tvrdnje (2, 5, 7 i 10) ima prosječne vrijednosti između 2,46 i 3,28. U trećoj skupini (4, 6 i 9) su tvrdnje čija je prosječna vrijednost najniža a kreće se između 1,36 i 1,60.
2. Neke tvrdnje (1, 3 i 8) prihvaća izrazito visok postotak ispitanika (od 87,9% do 96,8%) a odražavaju pozitivan stav prema raznolikosti kultura.
3. Neke tvrdnje (4, 6 i 9) prihvaća izrazito mali postotak ispitanika – između 2,1% i 3,8% a istodobno ih odbija izrazito velik postotak ispitanika (od 88,9 do 92,6%).
4. Kod nekih tvrdnji (2, 5, 7 i 10) postoji visok postotak ispitanika s dvojbom prihvaćanja (između 32,3% i 46%).

Glede postavljane hipoteze (H1) i opisa distribucija frekvencija može se reći da su naša očekivanja ispunjena i da je hipoteza prihvaćena, jer se veoma visok postotak ispitanika pozitivno odnosi prema očuvanu raznolikosti kultura i jer se isto tako visok postotak ispitanika negativno odnosi prema postojanju samo jedne kulture čovječanstva. Pri tome relativno visok postotak ispitanika (32,3% do 46,0%) izražava dilemu o perspektivama „primitivnih” kultura i uloji „moderne” kulture u perspektivi svih kultura i čovječanstva.

Tablica 3. *Distribucije percepcije raznolikosti kultura (%)*

Tvrdnje o raznolikosti kultura	Ne slaže se	Slaže i ne slaže	Slaže se	M
Raznolike kulture u svijetu treba očuvati	1,6	1,1	96,8	4,73
Propast moderne kulture bio bi kraj za čovječanstvo	54,5	32,3	13,2	2,46
Raznolikost kultura u svijetu bogatstvo je za čovječanstvo	2,6	3,2	94,2	4,61
Jedino je moderna kultura vrijedna poštovanja	91,0	5,9	3,2	1,60
Primitivne kulture nemaju dugoročnu šansu opstanka	47,1	37,4	15,5	2,55
Raznolikost kultura samo je teret za čovječanstvo	88,8	7,5	3,8	1,58
Propast moderne kulture ne bi ugrozila perspektive čovječanstva	22,2	40,7	37,0	3,28
Svaka kultura vrijedna je poštovanja	2,6	9,5	87,9	4,49
U svijetu bi trebala postojati samo jedna kultura	92,6	5,3	2,1	1,36
Moderna kultura dugoročno vodi sve kulture u propast	30,7	46,0	23,3	2,95

Tablica 4. *Prihvaćenost tvrdnji*

Najviše prihvaćene tvrdnje	Najveće dvojbe	Najmanje prihvaćene tvrdnje
- Raznolikost kultura u svijetu treba održati (t. 1); - Raznolikost kultura u svijetu bogatstvo je za čovječanstvo (t. 3); - Svaka kultura ima vrijednost poštovanja (t. 8).	- Moderna kultura vodi sve kulture u propast (t. 10); - Propast moderne kulture ne bi ugrozio perspektive čovječanstva (t. 7); - Primitivne kulture nemaju dugoročnu šansu opstanka (t. 5); - Propast moderne kulture bio bi kraj za čovječanstvo (t.2).	- U svijetu bi trebala postojati samo jedna kultura (t. 9); - Raznolikost kultura samo je teret za čovječanstvo (t. 6); - Jedino je moderna kultura vrijedna poštovanja (t. 4).

4.2. *Faktorske strukture*

Faktorska analiza izdvojila je tri faktora s česticama visoke korelacije s faktorom. Prvi faktor sadrži pet tvrdnji. Prve tri tvrdnje odražavaju pozitivan stav prema raznolikosti a u druge dvije tvrdnje negira se stavovi o prihvaćanju samo jedne kulture i raznolikosti kultura kao opterećenju za čovječanstvo. Faktor smo zbog prihvaćanja raznolikosti kultura nazvali PRIHVAĆANJE RAZNOLIKOSTI KULTURA (F1).

Tablica 5. *Struktura faktora (varimax)*

Tvrdnje	Prihvaćanje raznolikosti kultura	Prihvaćanje moderne kulture	Kulture bez perspektiva
Raznolikost kultura u svijetu bogatstvo je za čovječanstvo (3)	.831		
Raznolike kulture u svijetu treba očuvati (1)	.778		
Svaka kultura vrijedna je poštovanja (8)	.762		
U svijetu bi trebala postojati samo jedna kultura (9)	-.705		
Raznolikost kultura samo je teret za čovječanstvo (6)	-.699		
Propast moderne kulture ne bi ugrozio perspektive čovječanstva (7)		-.790	
Propast moderne kulture bio bi kraj za čovječanstvo (2)		.758	
Moderna kultura dugoročno vodi sve kulture u propast (10)			.783
Primitivne kulture nemaju dugoročnu šansu opstanka (5)			.704

Ekstrahirani faktori objašnjavaju 62,07% varijance

Drugi faktor sadrži dvije tvrdnje koje govore o odnosu moderne kulture i čovječanstva. Jedna je pozitivno a druga negativno korelirana s faktorom. U njima je zapravo izraženo stajalište o vrijednosti i važnosti moderne kulture za čovječanstvo i njegovu budućnost. Moderna kultura pozitivno je percipirana. Njezinim nestankom ugrozile bi se perspektive čovječanstva, odnosno uslijedila bi kulturna kataklizma za čovječanstvo. Faktor smo nazvali moderna kultura i perspektive čovječanstva, odnosno PRIHVACANJE MODERNE KULTURE (F2).

Treći faktor sadrži također dvije visoko i pozitivno korelirane tvrdnje. Jedna govori o propadanju „primitivnih kultura” a druga o propadanju svih kultura zbog djelovanja moderne kulture. Nazvali smo ga propast kultura, odnosno KULTURE BEZ PERSPEKTIVA (F3).

Tablica 6. *Faktorske korelacije*

Faktori	Prihvaćanje raznolikosti kultura (F1)	Prihvaćanje moderne kulture (F2)	Kulture bez perspektiva (F3)
Prihvaćanje raznolikosti kultura (F1)	1.000	.005	-.114
Prihvaćanje moderne kulture (F2)	.005	1.000	.62
Kulture bez perspektiva (F3)	-.114	.06	1.000

Zanimalo nas je kakva je povezanost između ovih triju faktora. Korelacije su veoma niske, gotovo beznačajne što znači da su gotovo neovisni. Jedino je između prvog i trećeg faktora utvrđena niska negativna korelacija (-.114), što ukazuje vjerojatno na postojanje različitih stajališta kojima faktori pripadaju. To znači da se ova dva faktora međusobno isključuju.

Korelacije potvrđuju da se radi o trima stajalištima o suvremenosti kulture čovječanstva i njezinim perspektivama. Raznolikost kultura (F1) kao teorijska pozicija ne isključuje kritiku moderne kulture kao potencijalno rušilačke (F2) nego ga uzima kao argumentaciju u prilog prihvaćanja održanja raznolikosti kultura. Međutim, raznolikost kultura (F1) isključuje stajalište o besperspektivnosti „primitivnih” kultura i propasti svih kultura zbog utjecaja moderne kulture.

4.3. *Raznolikost kultura i obilježja ispitanika (analiza varijance)*

4.3.1. *Razlike po obilježjima*

4.3.1.1. *Analiza razlika na varijablama s obzirom na spol*

Na većini tvrdnji utvrđena je statistički značajna razlika između muškaraca i žena (Tablica 7). Žene značajno više od muškaraca prihvaćaju tri tvrdnje: „Raznolike kulture u svijetu treba održati”, „Raznolikost kultura u svijetu bogatstvo je za čovječanstvo” i

„Svaka kultura u svijetu vrijedna je poštovanja”. Sa ostalih pet tvrdnji značajno više se slažu muški ispitanici.

Tablica 7. Pregled statistički značajnih razlika po spolu

Tvrdnje	Spol	M	Značajnost	Kontrast
Raznolike kulture u svijetu treba očuvati (1)	M Ž	4,58 4,88	F=11,794 p<0,01	M<Ž
Raznolikost kultura u svijetu bogatstvo je za čovječanstvo (3)	M Ž	4,37 4,83	F=21,112 p<0,01	M<Ž
Jedino je moderna kultura vrijedna poštovanja (4)	M Ž	1,74 1,46	F=6,045 p<0,02	M>Ž
Primitivne kulture nemaju dugoročnu šansu opstanka (5)	M Ž	2,81 2,30	F=11,791 p<0,01	M>Ž
Raznolikost kultura samo je teret za čovječanstvo (6)	M Ž	1,75 1,43	F=6,454 p<0,01	M>Ž
Propast moderne kulture ne bi ugrozila perspektive čovječanstva (7)	M Ž	3,52 3,05	F=10,708 p<0,01	M>Ž
Svaka kultura vrijedna je poštovanja (8)	M Ž	4,31 4,66	F=8,796 p<0,01	M<Ž
U svijetu bi trebala postojati samo jedna kultura (9)	M Ž	1,53 1,20	F=9,430 p<0,01	M>Ž

Na dvije tvrdnje (i nisu navedene u tablici) nisu utvrđene statistički značajne razlike po spolu. To su: „Propast moderne kulture bio bi kraj za čovječanstvo” (t. 2) i „Moderna kultura dugoročno vodi sve kulture u propast” (t. 10). Prema njima se ispitanici/e podjednako odnose. Statističko objašnjenje se može nazrijeti u primarnim rezultatima (Tablica 3) gdje je vidljiv relativno visok postotak onih koji se „slažu i ne slažu”, a razlike u postocima ispitanika koji se „ne slažu” i „slažu” nisu toliko velike. Čini se da može biti važno i to što je općenito mlada generacija bez obzira na spol, svjesna postignuća moderne civilizacije i shvaća da bi njezin nestanak mogao imati katastrofalne posljedice. Takve posljedice vjerojatno ne žele ni muški ni ženski ispitanici. Osim toga mladi su i kritični prema mogućim posljedicama kulturne entropije i dominacije jedne (moderne) kulture u svijetu, poglavito nad predmodernim kulturama.

4.3.1.2. Pripadnost fakultetu

Pripadnost fakultetu pokazala se kao diskriminacijska varijabla samo na jednoj tvrdnji: „Svaka kultura vrijedna je poštovanja”. Tu tvrdnju najviše prihvaćaju ispitanici Filozofskog fakulteta (4,77) u odnosu na ispitanike Fakulteta strojarstva i brodogradnje (4,41) i Akademije likovnih umjetnosti (4,31).

Tablica 8. „Svaka kultura vrijedna je poštovanja” – razlike po fakultetima

Fakultet	M	Značajnost	Kontrast
Filozofski Akademija Strojarsstvo	4,77 4,31 4,41	F=6,048 p<0,01	Filozofski>ostali

p<0,05

Bilo bi za očekivati da studenti/ce Akademije likovnih umjetnosti izraze svoj stav o vrijednosti svake kulture pa sukladno tome i poštovanju i nađu se sa Filozofskim fakultetom u istoj skupini. Bez obzira na to, ostaje činjenica da su studenti/ce „likovnjaci” manje skloni takvom stavu i od studenata/ica „strojara”.

4.3.1.3. Razlike s obzirom na samoprocjenu religioznosti

S obzirom na religioznost utvrđene su statistički značajne razlike samo na dvije tvrdnje (Tablica 9). Jedna se odnosi na potporu očuvanja raznolikosti kultura a druga na postojanje samo jedne kulture. Rezultati su zanimljivi po tome što odražavaju dvije pozicije u percepciji kultura: raznolikost i homogenizaciju.

Prvu tvrdnju (t. 1) najviše prihvaćaju oni koji se izjašnjavaju kao „religiozan sam na svoj način” (4,81) a najmanje „protivnici vjere” (3,57). Najveće značajne razlike su između skupine protivnika vjere i svih „ostalih” oblika samoprocjene religioznosti. Protivnici vjere značajno manje zastupaju tezu da u svijetu treba očuvati raznolikosti kultura.

Drugu tvrdnju (t. 9), kod koje su M vrijednosti inače znatno manje od M vrijednosti kod prve tvrdnje, najviše podržavaju protivnici vjere (2,29), a najmanje ispitanici „nesigurni” u svoju religioznost (1,25). Najveće značajne razlike su između skupine protivnika vjere s jedne strane i skupine „religiozni na svoj način” te religiozno „nesigurnih”. Protivnici vjere značajno više podržavaju postojanje samo jedne kulture.

Tablica 9. Razlike s obzirom na samoprocjenu religioznosti

Tvrdnje	Religioznost	M	Značajnost	Kontrast
Raznolike kulture u svijetu treba očuvati (1)	Religiozan sukladno crkvenom učenju, Religiozan sam na svoj način, Nisam siguran jesam li ili nisam religiozan, Nisam religiozan, Protivnik sam vjere.	4,59 4,81 4,75 4,78 3,57	F=7,993 p<0,01	Protivnik vjere< Ostali
U svijetu bi trebala postojati samo jedna kultura (9)	Religiozan sukladno crkvenom učenju, Religiozan sam na svoj način, Nisam siguran jesam li ili nisam religiozan, Nisam religiozan, Protivnik sam vjere.	1,35 1,31 1,25 1,41 2,29	F=3,067 p<0,02	Protivnik vjere >Religiozni na svoj način; Nesigurni

p<0,05

Sa stajališta identiteta rezultati su sasvim logični. Naime, pripadnici različitih vjeroispovijesti nastoje zadržati svoju religioznost i vjeru kao obilježje identiteta pa su značajno skloniji prihvatiti raznolikost kultura. „Protivnici vjere”, dakle protivnici svake vjeroispovijesti, vjerojatno nemaju vjerskih potreba pa niti osjećaj za vjersku raznolikost. Za njih je svaka vjera „ista” i pa u ovom slučaju religioznost nije presudan čimbenik i značajno manje prihvaćaju održanje raznolikih kultura. Za njih je, vjerojatno, religioznost samo jedan i to ne tako važan čimbenik koji podupire postojanje jedne kulture. Naime, dotična skupina može biti više sklona tehničkom progresu i civilizacijskom napretku kao temelju stvaranja jedne kulture. Koji sve čimbenici utječu na takvo stajalište moglo bi se empirijski istražiti usporedbom niza čimbenika (instrumenata) s potrebnim hipotetičkim sklopom. U našem slučaju, sa stajališta dugoročnih tendencija kulturnog homogeniziranja, religioznost se pokazala kao „konzervirajuća” varijabla koja ima za ispitanike smisao izvjesne „granice” u odnosu na druge religije i kulture. Ali sa stajališta raznolikosti kultura kao danas poželjne vrijednosti, religioznost se pokazala kao afirmativna varijabla raznolikosti.

4.3.1.4. Političke orijentacije

S obzirom na samoprocjenu političke orijentacije nisu utvrđene statistički značajne razlike niti na jednoj tvrdnji. To nam dopušta zaključiti da politička orijentacija shvaćana u smislu samoprocjene na „lijevo”, „centar” i „desno” nema bitnog utjecaja kao diskriminirajuća varijabla na percepciju raznolikosti kultura. Bez obzira na političku orijentaciju ispitanici se vjerojatno podjednako odnose prema navedenim tvrdnjama u instrumentu.

Ovakav rezultat je zanimljiv zato što nije očekivan. Očekivali smo da će se ispitanici koji sebe politički samopozicioniraju „desno” značajno razlikovati od politički „lijevo” samopozicioniranih, s tim, što će „desna opcija” više prihvaćati tvrdnje o očuvanju i vrijednosti raznolikosti kultura. Naime, „desna” orijentacija znači visoko uvažavanje tradicije i vjere a „lijevo” obično „protivnici” vjere. Prethodno (Tablica 9) se pokazalo da su ispitanici na bilo koji način religiozni, značajno više skloni prihvatiti raznolikost kultura nego „protivnici vjere”. Zato je bilo logično očekivati da bi u slučaju varijable političko samopozicioniranje, „desna” orijentacija značila veće prihvaćanje raznolikosti kultura u svijtu. U svakom slučaju, na našem uzorku, pokazalo se da varijabla politička samoprocjena nije diskriminacijska za utvrđivanje razlika. To pak ne znači da ona nije značajna za istraživanje. Značajna je po tome što se pokazalo da političke pozicije, definirane kao „lijevo”, „centar”, „desno”, ne utječu na značajne razlike u percepciji raznolikosti kultura.

Pitanje je da li se na jednak način odnose prema raznolikih kultura u svijetu i kulturnoj raznolikosti u vlastitom društvu? Načelno se može čuti mišljenje da, primjerice u našim tranzicijskim uvjetima, „desna” i „vjerska” orijentacija u društvu, kulturnu raznolikost u društvu ne podržavaju značajno više od „lijeve” i „nereligijske” (indiferentni, agnostici, protivnici vjere). Baš suprotno, kulturnu raznolikost u našem društvu više podržavaju oni koji sebe smatraju politički „lijevo” orijentirani i nereligiozni. To su tvrdnje koje se mogu postati stereotipi i na drugi način provjeriti (primjerice, analizom sadržaja), ali ovo istraživanje to nije potvrdilo. Tu izgleda mala proturječnost između prihvaćanja kulturne raznolikosti unutar društva i prihvaćanja raznolikosti kultura u svijetu.

4.3.2. Rezultati analize varijance na faktorima s obzirom na obilježja

U prethodnom odjeljku analiziran je odnos između pojedinih varijabli i obilježja ispitanika. U ovom odjeljku analizira se povezanost obilježja spol, pripadnost fakultetu, religioznost i političke orijentacije s utvrđenim faktorima (F1, F2 i F3).

4.3.2.1. Razlike po spolu

Razlike u prihvaćanju faktora s obzirom na spol utvrđene su na dva faktora: „Prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1) i „Kulture bez perspektiva” (F3). Na faktoru „Prihvaćanje moderne kulture” (F2) nije utvrđena statistički značajna razlika između studenata i studentica.

Tablica 10. Odnos faktora i spolne pripadnosti

Faktori	Spol	M	Značajnost	Kontrast
Prihvaćanje raznolikosti kultura (F1)	M	-.3236	F=19,921 p<0,01	M<Ž
	Ž	.3031		
Kulture bez perspektiva (F3)	M	.1856	F=6,108 p<0,02	M>Ž
	Ž	-.1739		

p<0,05

Analiza varijance pokazala je da su studenti značajno skloniji od studentica prihvatiti tezu o „kulturi bez perspektiva” tj. da primitivne kulture nemaju dugoročno šanse za opstanak i da moderna kultura vodi sve kulture u propast. Suprotno tome studentice značajno su sklonije prihvatiti raznolikost kultura.

Ako bismo ove razlike objašnjavali s feminističkog stajališta, tada bismo mogli reći da su žene kritičari patrijarhalne (moderne) civilizacije kao dominacije nad svim drugim kulturama pa logično tom stajalištu više podržavaju opstanak raznolikih kultura. Veća sklonost studenata faktoru „Kultura bez perspektiva” (F3) s tog stajališta sasvim je logična. Prihvaćaju dominaciju moderne (patrijarhalne) kulture s logičnim posljedicama za sve predmoderne kulture. Međutim, time nije implicirana i propast moderne kulture, odnosno „muške civilizacije”.

4.3.2.2. Pripadnost fakultetu

S obzirom na pripadnost fakultetu analiza varijance utvrdila je značajnu razliku samo na faktoru „Prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1).

Tablica 11. Raznolikost kultura s obzirom na fakultet

Fakultet	M	Značajnost	Kontrast
Filozofski	.3001	F = 4,367 p<0,02	Filozofski>ostali
Akademija	-.1541		
Strojarstvo	-.1507		

p<0,05

Podjednaka je vjerojatnost sklonosti ispitanika iz triju institucija da prihvate ili ne prihvate druga dva faktora. Ispitanici s Filozofskog fakulteta (.3001) su najskloniji a ispitanici sa Akademije (-.1541) najmanje skloni prihvatiti ovaj faktor. Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine ispitanika Filozofskog fakulteta s jedne i ostala dva fakulteta s druge strane.

4.3.2.3. Samoprocjena religioznosti

S obzirom na samoprocjenu religioznosti utvrđene su značajne razlike samo na jednom faktoru: „Prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1). Na ostala dva faktora nisu utvrđene značajne razlike između skupina ispitanika. Faktoru su najviše skloni ispitanici koji su se izjasnili da su „religiozni na svoj način” (.1348), a najmanje su mu skloni ispitanici „religiozni po crkvenom učenju” (-.2489). Najveće značajne razlike utvrđene su između skupine protivnika vjere i skupine svih ostalih stupnjeva religioznosti. Protivnici vjere kao skupina značajno su manje skloni faktoru „Prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1) od svih ostalih kao skupine.

Objašnjenje za razliku između skupina je kao i u slučaju utvrđenih razlika na tvrdnjama. Oni vjerojatno doživljavaju vjere kao kulture, pa negacija postojanja vjera ima za posljedicu negaciju raznolikosti kultura.

Tablica 12. „Prihvaćanje kulturne raznolikosti” – razlike s obzirom na religioznost

Faktori	Religioznost	M	Značajnost	Kontrast
Prihvaćanje kulturne raznolikosti	Religiozna u skladu s crkvenim učenjem,	-.2489	F=4,819 p<0,01	Protivnik vjere < Ostali
	Religiozan na svoj način,	.1348		
	Nisam siguran jesam li ili nisam religiozan,	.0059		
	Nisam religiozan,	.0141		
	Protivnik sam vjere.	-.1,456		

p<0,05

4.3.2.4. Političke orijentacije

S obzirom na samoprocjenu političke orijentacije utvrđene su korelacije (Pearsonov koeficijent) sa sva tri faktora, ali su veoma niske. Jedino možemo spomenuti korelaciju s faktorom „prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1). Ispitanici „lijeve” orijentacije značajno su više skloni prihvatiti ovaj faktor.

Tablica 13. Korelacije (Pearsonov koeficijent) faktora s političkim orijentacijama

Faktori	Prihvaćanje raznolikosti kultura	Prihvaćanje moderne kulture	Kulture bez perspektive
Političke orijentacije	Lijevo (.197)*	Lijevo (.020)	Lijevo (.70)

* p<0,05

Ovaj rezultat ne potkrjepljuje stereotipno objašnjenje o odnosu političke samoprocjene i kulturne raznolikosti niti empirijski nalaz o odnosu političke orijentacije i varijabli na instrumentu koji nije pokazao statistički značajne razlike između političkih orijentacija (odjeljak 4.3.1.4.). Ovdje je vidljiva značajno veća sklonost „lijevo” orijentiranih ispitanika prema faktoru „prihvaćanje raznolikosti kultura”.

5. ZAKLJUČCI

Rezultati istraživanja dopuštaju nam nekoliko zaključaka s napomenom da su zaključci ograničene važnosti i za populaciju imaju indikativni karakter.

1. Glede prva hipoteze (H1) utvrđeno je da velika većina ispitanika (između 87,9% i 96,8%) ima pozitivan odnos prema postojanju i očuvanju raznolikosti kultura u svijetu. Isto tako velika većina ispitanika ne prihvaća (između 88,8% i 92,6%) tvrdnju da bi u svijetu postojala samo jedna kultura. U konceptijskom smislu rezultati nedvojbeno idu u prilog tezi da je ispitanici bez nekih dvojbi smatraju poželjnim raznolikost kultura u svijetu. I ne samo to. Vjerojatno ispitanici time ne žele reći da bi im neka od današnjih predmodernih kultura bila prihvatljivija za život od ove – zapadne, moderne – u kojoj danas žive, a čije nedostatke također primjećuju. Zato pretpostavljamo da nije riječ samo o njima prihvatljivom stajalištu koje zastupa pluralizam kultura, nego i o stajalištu koje brani raznolikost kultura kao načelo opstanka brojnih i različitih kultura danas.

„Raznolikost” je postala vrijednost a u ovom slučaju implementirana je na pitanje kultura. Raznolikost kultura može se danas braniti ako se brani raznolikost kao načelo koje postaje poželjna vrednota normativnog karaktera. Prihvaćanje raznolikosti kultura ne znači odbacivanje moderne kulture, nego prihvaćanje kao „jedne od”. U načelu (pojmovi) raznolikost kultura i moderna kultura ne stoje u oporbi. Prihvaćanje raznolikosti ne znači istodobno negiranje modernosti. Raznolikost kultura u sebi uključuje i modernu kulturu. Riječ je o čovječanstvu kao o multikulturnoj zajednici.

Na nekim tvrdnjama nastaju dvojbe ispitanika pa na njih relativno visok postotak odgovara da se istodobno „slaže se i ne slaže”. Dvojbe se odnose na četiri tvrdnje (Tablica 3) koje govore o posljedicama propasti moderne kulture i šansama „primitivnih kultura”. Vjerojatno nam ove dvojbe potvrđuju spomenutu tezu da očuvanje raznolikih kultura ne isključuje modernu kulturu u kojoj su se mladi socijalizirali, tj. formirali svoje životne vrijednosti. No, potvrđuje i to da su baš u toj kulturi bar donekle upoznali teorijske kritike tendencija njezine globalne dominacije ali već i životno donekle spoznali njezine nedostatke u homogenizaciji i utjecaju na mijene kulturnog identiteta.

2. Glede druge hipoteze (H2) o očekivanju faktorskih struktura, faktorska analiza pod komponentnim modelom utvrdila je postojanje tri faktora koje smo nazvali: „Prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1), „Prihvaćanje moderne kulture” (F2) i „Kulture bez perspektiva” (F3). Prvi se odnosi na prihvaćanje raznolikosti kultura i nepri-

hvaćanje jedne kulture. Drugi se odnosi na prihvaćanje moderne kulture posljedice zbog čije propasti bi propasti nastao kraj za čovječanstvo, a treći na slabe dugoročne šanse svih kultura čemu pridonosi moderna kultura. Korelacije između faktora su veoma niske, gotovo beznačajne. Jedino je utvrđena niska negativna korelacija između prvog i trećeg faktora (Tablica 5). Glede očekivanja postavljenih u hipotezi, može se reći da se nisu ispunila. Faktorska analiza otkrila je neke „praznine” u instrumentu, kojeg bi trebalo doraditi za buduće istraživanje.

3. Analiza povezanosti svakog od četiriju obilježja (spol, pripadnost fakultetu, religioznost, i političke orijentacije) sa varijablama na instrumentu i utvrđenim faktorima pokazala je sljedeće:

Spol: Ispitanici ženskog spola značajno su sklonije od ispitanika muškog spola prihvatiti raznolikost kultura što pokazuju utvrđene značajne razlike na tvrdnjama br. 1, 3 i 8 (Tablica 7) te analiza faktorske varijance (Tablica 10).

Pripadnost fakultetu: Značajne razlike utvrđene su između skupina ispitanika samo na jednoj (tvrdnji) varijabli: „Svaka kulture vrijedna je poštovanja”. Značajne razlike utvrđene su između dviju skupina – Filozofskog fakulteta s jedne strane i Akademije te Strojarstva s druge strane. Značajno su joj skloniji ispitanici sa Filozofskog fakulteta od ostalih (Tablica 8).

Također su značajne razlike utvrđene samo na jednom faktoru: „Prihvaćanje raznolikosti kultura” (F1) kojega relativno najviše prihvaćaju ispitanici sa Filozofskog fakulteta, a najmanje s Akademije. Utvrđene su značajne razlike između skupine ispitanika s Filozofskog fakulteta i ostala dva fakulteta (Tablica 11).

Religioznost: Utvrđene su značajne razlike samo na dvije varijable: „Raznolike kulture u svijetu treba očuvati” i „U svijetu bi trebala postojati samo jedna kultura”. Na prvoj varijabli značajne razlike utvrđene su između skupine „protivnici vjere” i „ostali”. Protivnici vjere značajno manje podržavaju očuvanje raznolikosti kultura u svijetu. Na drugoj tvrdnji utvrđena je značajna razlika između skupina „protivnici vjere” i „religioznih na svoj način”. Protivnici vjere značajno više prihvaćaju postojanje samo jedne kulture u svijetu.

Značajne razlike utvrđene su samo na jednom faktoru: „Prihvaćanje raznolikosti kultura”. Ovaj faktor najviše prihvaćaju „religiozni na svoj način” a najmanje „religiozni u skladu s crkvenim učenjem”. Utvrđena je značajna razlika između dviju skupina: „protivnika vjere” i „ostalih”. Protivnici vjere značajno manje prihvaćaju ovaj faktor.

Općenito se može reći da protivnici vjere značajno manje prihvaćaju raznolikost kultura a značajno više postojanje jedne kulture čovječanstva (Tablica 12).

Političke orijentacije: Niti na jednoj varijabli nisu utvrđene statistički značajne razlike s obzirom na političku orijentaciju „lijevo”, „centar” ili „desno”. To znači da ih ispitanici bez obzira na orijentaciju podjednako (ne) prihvaćaju. Što se tiče faktora, utvrđeno je (Personov koeficijent) da „lijevo” orijentirani ispitanici značajno više prihvaćaju raznolikost kultura nego druge orijentacije (Tablica 13). To je donekle razumljivo s obzirom na kritiku posljedica koje dolaze češće sa lijevih pozicija.

Zaključno s obzirom na promatrana obilježja: Ispitanici ženskog spola, polaznici Filozofskog fakulteta, religiozni i politički lijevo orijentirani ispitanici značajno su više skloni prihvatiti raznolikost kultura.

LITERATURA

- Bellah, R. N. (1967). Zivilreligion in America. *Daedalus*, 96:1-21.
- Berger, P. L. (1969). *The Sacred Canopy. Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books.
- Böls, H. (1995). *Umwelterziehung. Grundlagen, Kritik und Modelle für die Praxis*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Castells, M. (2001). *Der Aufstieg der Netzwerkgesellschaft*. Opladen: Leske&Budrich.
- Chomsky, N. (2004). *Hegemonija ili opstanak – američke težnje za globalnom dominacijom*. Zagreb: Jesenski & Turk.
- Cifrić, I. (2002). *Okoliš i održivi razvoj*. Zagreb: HSD i Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta
- Cifrić, I. (2007). *Bioetička ekumena*. Zagreb: Pergamena.
- Cifrić, I. i Nikodem, K. (2006). Socijalni identitet u Hrvatskoj. Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. *Socijalna ekologija*, 15(3):173-202.
- Delors, J. (1998). *Učenje: blago u nama*. Zagreb: Educa.
- Diamond, J. (2005). *Kolaps: Warum Gesellschaften überleben oder untergehen*. Frankfurt: Fischer.
- Dieter, H. H. (2006). Man sieht, was man (er)kennt – Sprachenvielfalt als Zukunftsversprechen. U: *Jahrbuch Ökologie 2007* (str. 11-20). München: Beck.
- Durkheim, E. (1982). *Elementarni oblici religijskog života*. Beograd: Prosveta.
- Enzensberger, H. M. (1962). Bewußtseinsindustrie. U: Enzensberger, H. M. (ur.), *Einzelheiten*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Fromm, E. (1984). *Imati ili biti?* Zagreb: Naprijed.
- Gavazzi, M. (1991). *Baština hrvatskog sela*. Zagreb: Otvoreno društvo.
- Germann, C. (2005). Content Industries and Cultural Diversity: The Case of Motion Pictures. U: Hamm, B. i Smandych, R. (ur.), *Cultural imperialism: Essays on the Political Economy of Cultural Domination* (str. 93-113). Ontario: Broadview Press.
- Grul, H. (1985). *Jedna planeta je opljačkana*. Beograd: Prosveta.
- Hughes, J. D. (2001). *An Environmental History of the World*. London, New York: Routledge.
- Katunarić, V. (2006). Kolonizirana misao: periferija bez razvojne perspektive? *Socijalna ekologija*, 15(1-2): 1-22.
- Kirn, A. (1992). Od antropocentrične k ekocentričnoj etici. *Socijalna ekologija*, 1(3): 271-287.
- Küenzlen, G. (2003). *Die Wiederkehr der Religion. Lage und Schicksal in der säkularen Moderne*. München: Olzog.

- Küng, H. (1992). *Projekt Weltethos*. München, Zürich: Piper.
- Luckmann, T. (1967). *The Invisible Religion*. New York: Macmillan Company.
- Mesić, M. (2006). *Multikulturalizam*. Zagreb: Globus.
- Ponting, C. (1991). *A Green History of the World*. New York: Penguin Books.
- Prisching, M. (1995). *Soziologie: Grundlagen des Studiums*. Wien, Köln, Weimar: Böhlau.
- Radermacher, J. (2003). *Ravnoteža ili razaranje*. Zagreb: Globus
- Rogić, I. (2003). Hrvatski nacionalni identitet i društvene elite. U: Baloban, S. (ur.), *Hrvatski identitet u Europskoj uniji* (str. 13-51). Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Glas Koncila.
- Smandych, R. (2005). Cultural Imperialism and Its Critics: Rethinking Cultural Domination and Resistance. U: Hamm, B. i Smandych, R. (ur.), *Cultural imperialism: Essays on the Political Economy of Cultural Domination* (str. 3-17). Toronto: Broadview Press.
- Spengler, O. (1998, 2000). *Propast zapada I i II*. Zagreb: Demetra.
- Steiner, D. (1992). Auf dem Weg zu einer allgemeinen Humanökologie: Der kulturökologische Beitrag. U: Glaeser, B. i Teherani-Kronner, P. (ur.), *Humanökologie und Kulturökologie* (str. 191-219). Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Steward, J. (1972). *The Theory of Culture Change: The Methodology of Multilinear Evolution*. Urbana-Champaign: University of Illinois Press.
- Toffler, A. (1983). *Treći talas*. Beograd: Jugoslavija.
- Toynbee, A. (1970). *Istraživanje istorije*. Beograd: Prosveta.
- Wehrspaun, C. i Wehrspaun, M. (2002). Von der Paradoxie des Fortschritts zum unvermittelten Leitbild der Nachhaltigkeit. U: Simonis, U. E. (ur). *Der Rousseau-Frage – ökologisch definiert* (str. 5-35). Berlin: WZB.
- Worster, D. (1994). *Nature's Economy. A History of Ecological Ideas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziegler, J. (2003). *Die neuen Herrscher der Welt und ihre globalen Widersacher*. München: C. Bertelsmann Verlag.

CULTURAL DIVERSITY LIKE ASSET

Ivan Cifrić

Summary

In this paper, the author deals with the results on perception of desirability of preserving the cultural diversity. The matter of diversity surpasses the conjuncture of the subject and reaches for the anthropological aspects of the human species and its perspective. The author problematizes the questions on homogenization and cultural diversity by pointing out the presence of two tendencies in this globalization times: on the one hand, there is a process of civilizational homogenization which leads into imperial hegemony of a single model relying on the military sector and global expansion of cultural industry products via mass media, while on the other hand, one can feel the repulse to the loss of cultural diversity in the world. The cultural diversity comprises different cultural and historical experiences that can contribute to the making of paralel development patterns.

This paper is also an analysis of the empirical research on the corresponding sample (2007; N= 189) at the Academy of Fine Arts, at the Faculty of Mechanical Engineering and Naval Architecture and at the Faculty of Philosophy). In the analysis there were used the univariate, bivariate and multivariate statistics techniques (componential analysis under the G– K criterion as well as the variance analysis). The results have shown that the majority of the examinees (87% to 96%) supports the cultural diversity in the world, while the same percentage does not accept the idea of “the unique culture in the world”. Three factors were extracted, respectively: “Accepting the cultural diversity”, “Accepting the modern culture” and “Cultures with No Prospects”. The variance analysis on variables and factors has shown that there were significant differences between the groups, depending upon the examinees’ features and attitudes.

Among the persons questioned, the female examinees, the Faculty of Philosophy students, religious and left-oriented examinees seem to be significantly more apt to the cultural diversity. In bigger number of variables there were not determined statistically significant differences.

Key words: *global sociability, cultural entropy, cultural imperialism, modern culture, primitive culture, cultural diversity, tradition*

KULTURVERSCHIEDENHEITEN ALS WERTE

Ivan Cifrić

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel wird gezeigt, wie erwünscht das Fortbestehen von verschiedenen Kulturen wahrgenommen wird. Die Frage nach der Verschiedenheit geht über die Aktualität des Themas hinaus und reicht bis in die anthropologischen Aspekte der Menschenart und in deren Perspektive. Der Autor problematisiert einige Fragen zur Homogenisierung und Verschiedenheit von Kulturen und hebt hervor, dass im Zeitalter der Globalisierung zwei Tendenzen präsent sind: auf einer Seite steht der Prozess der zivilisatorischen Homogenisierung, der zur imperialistischen Hegemonie eines auf Militärssektor und Ausbreitung von Produkten der Kulturindustrie durch Massenmedien beruhenden Modells führt, auf der anderen Seite bestehen Widerstände, die sich gegen das Verschwinden von Kulturverschiedenheiten in der Welt einsetzen. Die Verschiedenheit von Kulturen beinhaltet unterschiedliche kulturell-geschichtliche Erfahrungen, die der Entstehung von parallelen Entwicklungsabläufen beitragen können.

In der Arbeit werden Resultate der empirischen Untersuchung analysiert, die auf einem adäquaten Muster (2007, N=189) an der Akademie für bildende Künste, an der Fakultät für Maschinenbau und an der Philosophischen Fakultät durchgeführt wurde. Es wurden Techniken der univariaten, bivariaten (Korrelation) und multivariaten Analyse (Komponentenanalyse nach GK Kriterium und Varianzanalyse) angewendet.

Die Ergebnisse haben gezeigt, dass die meisten Befragten (87% bis 96%) die kulturellen Verschiedenheiten in der Welt befürworten, genauso viele akzeptieren die Idee nicht, dass in der Welt nur „eine Kultur besteht“. Am Instrument wurden drei Faktoren festgestellt, genannt „Akzeptieren von Kulturunterschieden“, „Akzeptieren von modernen Kulturen“ und „Kulturen ohne Perspektive“. Die Varianzanalyse an Variablen und Faktoren

hat beträchtliche Unterschiede zwischen Gruppen hinsichtlich Merkmale der Befragten festgestellt. Eine erheblich größere Geneigtheit zu Kulturverschiedenheiten zeigen Befragte weiblichen Geschlechts, Studenten/innen der Philosophischen Fakultät, religiöse und links orientierte Befragte. An einer größeren Zahl von Variablen wurden keine statistisch relevanten Unterschiede festgestellt.

Schlüsselwörter: *globale Geselligkeit, kulturelle Entropie, kultureller Imperialismus, moderne Kultur, primitive Kultur, Kulturverschiedenheiten, Tradition*